

Overgangs- en trilveen (H7140)

Verkorte naam: Overgangs- en trilvenen

1. Status

Habitatrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: Dit habitatype betreft soortenrijke veenbegroeiingen van betrekkelijk voedselarme tot matig voedselrijke omstandigheden. De plantengemeenschappen van de overgangs- en trilvenen vormen ontwikkelingsstadia in de verlanding die begint in het open water van sloten, plassen en petgaten. In Nederland komen ze vooral in het laagveengebied voor. Verder kunnen overgangs- en trilvenen ook ontstaan in veenvormende systemen in de middenlopen van beekdalen, op de overgangen van de hogere (pleistocene) zandgronden naar laagveen en in zeekeilandschappen.

Uitgaande van het verlandingsproces worden de overgangs- en trilvenen van dit habitatype voorafgegaan door begroeiingen van het open water, zoals drijftil- en krabbenscheergemeenschappen (habitatype H3150). De overgangs- en trilvenen worden in de successiereeks opgevolgd door struweel of bos, onder bepaalde omstandigheden ook door moerasheiden (habitatype H4010).

Binnen dit habitatype worden twee subtypen onderscheiden, de trilvenen en veenmosrietlanden. Ieder subtype heeft een eigen karakteristiek. Trilvenen bestaan uit mosrijke op het water drijvende plantenmatten. Van de vaatplanten voeren schijngrassen (*Cyperaceae*) de boventoon en in de moslaag domineren slaapmossen (*Amblystegiaceae*). Veenmosrietlanden ontwikkelen zich met verdere stabilisering van de veenlaag. Kenmerkend is een gesloten moslaag met dominantie van veenmossoorten (*Sphagnum*), een varenrijke kruidlaag en een ijle rietlaag. In trilvenen kunnen zeldzame orchideeën groeien, waaronder de groenknolorchis (*Liparis loeselii*) (Habitatrichtlijn Bijlage II-soort). Veenmosrietlanden vormen een leefmilieu voor de grote vuurvlieder (*Lycaena dispar batava*) ook een Habitatrichtlijn Bijlage II soort waarvoor ons land bijzondere verantwoordelijkheid draagt.

Andere met trilveen ecologisch verwante gemeenschappen zijn bij dit habitatype te rekenen voor zover deze veenvormend zijn dan wel in samenhang met trilvenen en veenmosrietlanden voorkomen.

Veenmosrietland dat is dichtgegroeid met wilgen (*Salix cinerea*, *Salix aurita*), berken (*Betula pubescens*) of elzen (*Alnus glutinosa*) behoort niet tot het habitatype. De soorten van trilvenen en veenmosrietland kunnen hier plaatselijk nog met lage bedekkingen aanwezig zijn. Deze begroeiingen kunnen eventueel omgevormd worden in begroeiingen van het habitatype.

Subtypen

Er worden twee subtypen onderscheiden:

Subtype A: Overgangs- en trilvenen (*trilvenen*) : Trilvenen (verbond *Caricion davallianae*)

Subtype B: Overgangs- en trilvenen (*veenmosrietlanden*) : Veenmosrietland (verbond *Caricion nigrae*)

Vegetatietypen:

Goed: Begroeiingen die gerekend worden tot de associaties *Scorpidio-Caricetum diandrae* (9Ba1) (subtype A), *Pallavicinio-Sphagnetum* (9Aa2), *Carici curtae-Agrostietum carisetosum diandrae* (9Aa3b), veenvormende (Veenmosbedekking > 20%) begroeiingen van het *Carici curtae-Agrostietum typicum* (9Aa3a) en aan kraggen gelieerde (in mozaïek met de hier genoemde plantengemeenschappen voorkomende) begroeiingen van het *Lychnido-Hypericetum tetrapteris* (16Ab3) (subtype B).

Matig: Rompgemeenschappen van het verbond *Caricion nigrae* met dominantie van Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), Hennegras (*Calamagrostis canescens*) (9RG3), Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) of Gewoon haarmos (*Polytrichum commune*), voor zover die zijn ontstaan uit goed ontwikkeld trilveen of veenmosrietland, of betrekking hebben op veenvormende begroeiingen in beekdalen (bedekking veenmossen en slaapmossen > 20%).

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen	Repre- tativiteit	Voor- waarde
7140A	08RG06	<i>RG Equisetum fluviatile- [Phragmitetalia]</i>	goed	2
7140A	08RG07	<i>RG Juncus subnodulosus- [Phragmitetalia]</i>	goed	2
7140A	09AA03	<i>Carici curtae-Agrostietum caninae</i>	goed	2
7140A	09AA03A	<i>Carici curtae-Agrostietum typicum</i>	goed	2
7140A	09AA03B	<i>Carici curtae-Agrostietum caricetosum diandrae</i>	goed	
7140A	09BA01	<i>Scorpidio-Caricetum diandrae</i>	goed	
7140A	09RG02	<i>RG Carex nigra-Agrostis canina- [Caricion nigrae]</i>	goed	2
7140A	09RG03	<i>RG Calamagrostis canescens- [Caricion nigrae]</i>	goed	2
7140A	10AB01	<i>Eriophoro-Caricetum lasiocarpae</i>	goed	2
7140A	10RG02	<i>RG Carex rostrata- [Scheuchzerietea]</i>	goed	2
7140A	10RG03	<i>RG Eriophorum angustifolium- Sphagnum-[Scheuchzerietea]</i>	goed	2
7140B	09Aa02a	<i>Pallavicinio-Sphagnetum typicum</i>	goed	
7140B	09Aa02b	<i>Pallavicinio-Sphagnetum molinetosum</i>	goed	
7140B	09RG02	<i>RG Carex nigra-Agrostis canina- [Caricion nigrae]</i>	matig	2
7140B	09RG03	<i>RG Calamagrostis canescens- [Caricion nigrae]</i>	matig	2
7140B	10RG03	<i>RG Eriophorum angustifolium- Sphagnum-[Scheuchzerietea]</i>	matig	2
7140B	16AB03A	<i>Lychnido-Hypericetum typicum</i>		2
7140B	16AB03B	<i>Lychnido-Hypericetum orchietosum morionis</i>		2

Betekenis binnen Europa: zeer groot (subtypen A en B).

In Europees verband beslaan de gemeenschappen van trilvenen en overgangsvenen weliswaar een groot areaal, maar als soortenrijke begroeiingen zijn ze in het gehele verspreidingsgebied zeldzaam en bedreigd. Binnen ons land komt het habitatype in verhouding nog over grote oppervlakte voor. Dit geldt vooral de veenmosrietlanden die in hun voorkomen beperkt zijn tot het Noordwest-Europese laagland en in ons land hun zwaartepunt hebben.

3. Kwaliteit

Kenmerken van een goede structuur en functie

- Geen of weinig opslag van struweel (< 10%);
- Gelaagde vegetatiestructuur met een goed ontwikkelde moslaag (> 30%);
- Hoge soortenrijkdom (> 20 soorten per vierkante meter);
- Aaneengesloten oppervlakte van het type tenminste 100 m².

4. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: In ons land heeft het habitatype zijn zwaartepunt in de laagveengebieden. Trilveen komt vooral voor in laagveenstreken in de nabijheid van de hogere zandgronden, zoals in Noordwest-Overijssel, het Utrechts-Hollandse plassengebied en (sporadisch) in de zogenaamde 'Naad van Brabant', aan de rand van het Kempens plateau. Veenmosrietland heeft een wat ruimer verspreidingsgebied. Behalve in de genoemde laagveengebieden (waar het door verzuring ontstaat uit trilveen) wordt het aangetroffen in de Noord-Hollandse

brakwaterveengebieden. Bolwerken zijn daarbij vanouds de Nieuwkoopse Plassen, de Zaanstreek en Waterland.

Verspreidingskaart overgangs- en trilvenen

Huidig voorkomen en Natura 2000: Momenteel bedekt het habitatype in goed ontwikkelde vorm naar schatting enkele honderden hectaren, waarvan meer dan 90% ligt binnen Natura 2000 gebieden. De belangrijkste gebieden voor subtype A – trilvenen zijn het Drentsche Aa-gebied (25), Weerribben (34) en Wieden (35). In overige gebieden komt het subtype over een kleine oppervlakte voor in overwegend goede kwaliteit.

De Weerribben (34) en Wieden (35) zijn ook van groot belang voor subtype B – veenmosrietlanden, samen met onder andere Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (90).

H7140A overgangs- en trilvenen (trilvenen): relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden

Natura 2000 gebied	Habitat code	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Drentsche Aa-gebied	H7140A	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Weerribben	H7140A	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Wieden	H7140A	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Bennekomse Meent	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit (2) uitbreiding opp. van <2% naar 2-15%
IJsselmeer	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Langstraat	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit (2) uitbreiding opp. van <2% naar 2-15%
Leekstermeergebied	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Naardermeer	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Oostelijke Vechtplassen	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit (2) uitbreiding opp. van <2% naar 2-15%
Rottige Meenthe & Brandermeer	H7140A	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Lemselermaten	H7140A	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) van matige naar goede kwaliteit, uitbreiding opp. van <2% naar 2-15%
Springendal & Dal van de	H7140A	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit

Natura 2000 gebied	Habitat code	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Mosbeek				(2) van matige naar goede kwaliteit
Vecht en Beneden-Reggegebied	H7140A	-	-	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit

H7140B overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden): relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden

Natura 2000 gebied	Habitat code	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Weerribben	H7140B	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Wieden	H7140B	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	H7140B	++	++	(1) Bijzondere kwaliteit
Alde Feanen	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Botshol	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Drentse Aa gebied	H7140B	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Langstraat	H7140B	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	H7140B	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Olde Maten & Veerslootlanden	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Oostelijke Vechtplassen	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Polder Westzaan	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Rottige Meenthe & Brandermeer	H7140B	+	+	(1) Opp. 2-15%
Eilandspolder	H7140B	-	-	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit
Oosterschelde	H7140B	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) van matige naar goede kwaliteit

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends: Het habitatype is in ons land in de loop van de twintigste eeuw sterk achteruitgegaan door verzuring, verdroging en verbossing. Verbossing treedt spontaan op wanneer het maaibeheer wordt gestaakt. Door zulke verbossing is bijvoorbeeld in de veengebieden van Noordwest-Overijssel en het Vechtplassengebied veel trilveen verloren gegaan. Het staat vast dat daar tot in de jaren zestig van de voorbije eeuw nog tenminste honderden hectaren trilveen aanwezig waren.

Recente ontwikkelingen: In de periode 1994-2004 hebben zich nauwelijks veranderingen voorgedaan in oppervlakte en kwaliteit van het habitatype.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: matig ongunstig (beide subtypen)
Het areaal van het type is de afgelopen eeuw stabiel gebleven, maar is wel ijler geworden.

Beoordelingsaspect oppervlakte: subtype A: zeer ongunstig; subtype B: matig ongunstig
De totale oppervlakte van het habitatype is in de afgelopen decennia door geleidelijke verbossing sterk afgenomen. Dit geldt vooral voor de trilvenen.

Beoordelingsaspect kwaliteit: matig ongunstig (beide subtypen)

1. Typische soorten: Op verschillende plaatsen zijn de meeste van de typische plantensoorten nog aanwezig. Een aantal van de meest kritische soorten (waaronder diverse levermossen) en ook enkele kenmerkende diersoorten vertonen echter een negatieve trend. Ook hebben zich verschuivingen voorgedaan in presentie en bedekking van de kenmerkende veenmossoorten.

2. Structuur en functie: Het blijkt moeilijk om aan de belangrijkste randvoorwaarden die dit habitatype stelt te voldoen. Het valt niet mee om het vereiste subtiele evenwicht tussen watercomponenten van verschillende oorsprong en basenrijkdom in stand te houden. Ook op plaatsen waar het beheer adequaat is (dat wil zeggen waar het maaibeheer niet verregaand gemechaniseerd is) is dat moeilijk.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig (beide subtypen)

Het perspectief is betrekkelijk ongunstig, ofschoon de trilveren en veenmosrietlanden vol in de aandacht van de natuurbescherming staan. Ondanks gerichte maatregelen, zoals het graven van nieuwe petgaten, zijn jonge verlandingsstadia waaruit zich nieuwe trilveren kunnen ontwikkelen, schaars. Groot knelpunt blijft in veel gevallen de waterkwaliteit. In laagveengebieden treedt een versnelde en veranderde successie (met meer berkengroei) op als gevolg van stikstoftoevoer vanuit de lucht. Het is nog onduidelijk in hoeverre dit door intensiever beheer gecompenseerd kan worden.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding dient de huidige verspreiding van het habitatype in grote lijnen behouden te blijven. Dit betreft niet alleen alle klassieke zoete en brakke laagveengebieden maar ook het voorkomen van het habitatype in Noord-Brabant (op de grens van het Kempisch Plateau bij Sprang-Capelle), langs de Friese IJsselmeerkust en in Zeeland. Daarnaast dient het habitatype in tenminste vijf beekdalen voor te komen. Voor het trilveren moet worden gestreefd naar een oppervlakte van minimaal **100** hectaren, voor veenmosrietland naar een minimale oppervlakte van **500** hectaren. Van de typische soorten moet 85% in een gunstige staat van instandhouding zijn.

Oordeel: subtype A: zeer ongunstig; subtype B: matig ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	matig ongunstig	matig ongunstig
Oppervlakte	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Kwaliteit	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomst	matig ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling SvI	zeer ongunstig	zeer ongunstig

Subtype A. Overgangs- en trilveren (trilveren)

Aspect	1994	2004
Verspreiding	matig ongunstig	matig ongunstig
Oppervlakte	matig ongunstig	matig ongunstig
Kwaliteit	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomst	matig ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling SvI	matig ongunstig	matig ongunstig

Subtype B. Overgangs- en trilveren (veenmosrietlanden)

6. Bronnen

- Leerdam, A. van & Vermeer, J.G. 1992. Natuur uit het moeras! Naar een duurzame ecologische ontwikkeling in laagveenmoerassen. Rapport Staatsbosbeheer, Driebergen.